

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 01-24 ЮФ
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
за адресою: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

ВІДГУК

*Офіційного опонента – кандидата юридичних наук Валецької Оксани
Валеріївни*

*на дисертаційну роботу Петросян Крістини Єрвандівни на тему
«Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації
конституційного права на соціальний захист», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»*

Актуальність теми дослідження. Відповідно до чинної Конституції Україна є соціальною державою, в якій державою гарантується право людини на соціальний захист. Соціальний захист населення як один із напрямів соціальної політики насамперед має базуватися на ціннісних складових доктрини верховенства права. В свою чергу, концепція верховенства права формується на ідеалах свободи, демократії та забезпеченні прав людини. Гібридна війна РФ в Україні спричинила виникнення з 2014 року нової категорії населення – це внутрішньо переміщені особи, що потребують соціального захисту від країни, кількість яких значно збільшилась під час широкомасштабного вторгнення агресора на суверенну територію нашої держави 24 лютого 2022 року. В умовах триваючої вже 3-й рік поспіль повномасштабної війни, економіка держави працює в першу чергу на оборону країни та збереження її суверенітету. Водночас подальші активні бойові дії та ескалація війни призвели до збільшення категорій населення, що потребують соціального захисту, в тому числі військовослужбовці та члени їх сімей.

Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації права людини на соціальний захист вимагає від держави виконання своїх зобов'язань з метою зміцнення соціальної справедливості та соціальної

злагоди в суспільстві, тобто забезпечення соціальної безпеки людини в цілому. Соціальна безпека людини характеризується насамперед її добробутом та відсутністю загроз її життю і здоров'ю. Однак в умовах глобалізаційних процесів, поліпшення соціально-економічного стану держави і суспільства звичайно здійснюється не повною мірою. Задля вирішення цих питань актуальним постає наявність дієвої системи соціального захисту, що поєднує в собі дотримання всіх складових принципу верховенства права.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність комплексного дослідження принципу верховенства права в системі соціального захисту. Окремим аспектам визначення верховенства права та соціальний захист присвячено наукові праці таких вчених як: О.С. Арсентьєва, Н.Б. Бібік, В.Я. Буряк, С.В. Венедіктов, Т.З. Герасимів, С.П. Головатий, А. Дайсі, І.П. Козюбра, Т.І. Фулей, Ю.С. Шемшученко, О.М. Ярошенко, Болотіна, О.В. Валецька, Н.М. Вапнярчук, О.Ю. Єрмоловська, Ю.Ю. Івчук, О.Ю. Кісіль, М.М. Клемпарський, І.Г. Козинець, Л.В. Котова, Я.А. Малихіна, Л.Ю. Малюга, П.М. Рабінович, І.М. Сирота, Г.В. Татаренко, С.О. Устінов, І.К. Хом'як, Г.І. Чанишева, М.І. Чорна, Л.В. Шестак, М.М. Шуміло, І.С. Ярошенко та інші. В цілому, сучасна доктрина верховенства права є достатньо сталою, однак зважаючи на стрімкий розвиток усіх сфер суспільного життя набула нових смислових характеристик в площині соціального захисту прав людини. Тому зазначена тема потребує більш ґрунтовного дослідження та аналізу в умовах сьогодення.

На підставі наведеного можемо констатувати актуальність дослідження принципу верховенства права в процесі реалізації права людини на соціальний захист. При цьому, результати дослідження мають практичну спрямованість у процесі підготовки й опрацюванні змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів у соціальній сфері і підзаконних актів, а також під час підготовки проєктів законодавчих актів у соціальній площині, в тому числі Соціальному кодексі України.

Таким чином, вище наведене дозволяє стверджувати, що дослідження

питання забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист набуває особливого значення та актуальності, що зумовлює в свою чергу актуальність і важливість проведеного Крістіною Єрвандівною дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Зміст дисертації в цілому характеризується високим рівнем філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних підходів і методів вирішення поставлених задач. Завдяки чітким визначенням понять «право на соціальний захист», «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальна безпека, проведеній класифікації джерел права соціального забезпечення, автору вдалося висловити свою думку щодо проблемних питань законодавства в соціальній сфері та необхідності удосконалення системи права соціального забезпечення України через призму євроінтеграційних процесів. Загалом дисертація, що виконана у формі спеціально підготовленого рукопису, становить цілісне і практично завершене наукове дослідження із чітко викладеними висновками.

Обґрунтованість дослідження Крістіни Єрвандівни визначається через широко використану джерельну базу, в тому числі наукових підходів як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. На підставі узагальнення позицій вчених авторкою розроблено власне визначення поняття, змісту й основних складових елементів принципу верховенства права в аспекті реалізації права на соціальний захист. Базою дослідження слугували праці вчених, комплексний аналіз нормативно-правових актів міжнародного та національного рівнів, а також правозастосовна практика. Узагальнена робота з цими джерелами дозволила авторці в повній мірі реалізувати поставлені в науковому дослідженні мету та завдання. Нормативним підґрунтям наукового дослідження слугували Конституція України, що гарантує особі право на соціальний захист та закріплює принцип верховенства права, чинні Закони України в сфері соціального захисту, розпорядження Кабінету Міністрів України, Мінсоцполітики, рішення Конституційного Суду України, а також міжнародні договори про партнерство та співробітництво між

Україною і Європейськими Співтовариством, в тому числі Європейська Конвенція з прав людини та рішення ЄСПЛ, Європейська соціальна Хартія, конвенції МОП тощо.

Концепція вирішення авторкою поставлених завдань в дисертаційному дослідженні є в цілому вдалою. Зокрема, прослідковується логічний порядок формування матеріалу, який в свою чергу, дозволив висвітлити основні аспекти досліджуваної теми наукової роботи, побудувати досить переконливу систему аргументації предмету дослідження та власної позиції автора. Відповідні положення знайшли логічне, послідовне та стилістичне відображення в роботі. Внутрішня форма дисертації та її композиційна побудова логіко-сміслової структури, обумовлені чітко сформованим планом наукової роботи, який встановлює точний перелік намічених для виконання дослідження заходів і їх послідовність. Слід відзначити вільне володіння авторкою матеріалу, що розкриває тему дослідження і свідчить про знання об'єкту, предмету та методів дослідження із використанням певних джерел, здатність до аналізу досліджуваної теми, вміння застосовувати сучасні методи пізнання для вирішення теоретичних і правових проблем, визначених у конкретних розділах дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням розумної сукупності сучасних філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів і підходів наукового пізнання. Так, абстрактно-логічний метод був використаний на всіх стадіях вирішення поставлених наукових завдань (підрозділи 1.2., 1.3., 2.2., 2.3., 3.2.). Крім того, він був поєднаний із методом контент-аналізу при вивченні джерел права соціального забезпечення та аналізі правових термінів (підрозділи 1.1., 1.3., 3.2.). Структурно-логічний метод застосовано для визначення можливості усунення проблем в аспекті судового захисту прав людини на соціальний захист та удосконалення законодавства в соціальній сфері (підрозділи 1.2., 1.3., 2.3., 3.2., 3.3.). Емпіричний метод дозволив дисертанту здійснити комплексну оцінку розвитку й удосконалення системи права соціального забезпечення, основних

закономірностей розвитку законодавства України в соціальній сфері через призму євроінтеграційних процесів (підрозділи 1.2., 1.3., 2.1., 3.1., 3.2., 3.3.). Застосовано в дослідженні порівняльно-правовий метод зіставлення та встановлення якості стану українського законодавства в порівнянні з міжнародними стандартами дотримання гарантій верховенства права в галузі права соціального забезпечення (підрозділи 3.1., 3.2., 3.3); статистичний метод став у нагоді при аналізі практики розгляду справ щодо захисту порушених соціальних прав громадян в адміністративному судочинстві на основі певних показників (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.2.).

Застосовано формально-юридичний методу при вивченні властивостей соціальної держави та ознак права соціального забезпечення як галузі національного права в аспекті запровадження принципу верховенства права; (розділи 1, 2, 3). За допомогою логіко-семантичного методу виокремлено авторські дефініції понять у досліджуваній площині, серед яких «соціальний захист», «верховенство права», «міжнародний соціальний стандарт» (підрозділи 1.1., 2.1., 3.1.). Логіко-юридичним методом обґрунтовано необхідність систематизації законодавства в галузі права соціального забезпечення – проекту Соціального кодексу України (підрозділи 1.2., 1.3.).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація становить перше в Україні комплексне наукове дослідження проблематики забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист.

Представлено власну періодизацію розвитку національного законодавства в соціальній сфері періоду незалежності України з п'яти етапів; узагальнено розуміння понять та надана авторська дефініція «верховенства права» в аспекті конституційного права людини на соціальний захист як гарантоване державою на засадах свободи, рівності та справедливості невідчужуване право особи на мінімально-необхідний рівень життя, у випадках настання соціальних ризиків і непередбачуваних обставин економічного, фізіологічного та демографічного характеру.

Аргументовано доцільність впровадження індексу верховенства права в

праві соціального забезпечення як основи повоєнного відновлення України, що гарантуватиме дотримання принципу верховенства права при реалізації конституційного права на соціальний захист.

Удосконалено наукові підходи до визначення понять «міжнародний соціальний стандарт», «соціальний захист», «соціальна безпека», «право на соціальний захист». Також обґрунтовано позицію щодо зростання кількості соціальних послуг і виплат та категорій населення, що потребують соціального захисту в умовах воєнного стану, зокрема військовослужбовці (діючі, колишні) та члени їх сімей, що аргументує актуальність подальшого розвитку військово-соціальної роботи як необхідного напрямку соціальної політики держави як у теперішній час, так і в період повоєнного відновлення України наряду зі створенням інституту Уповноваженого з захисту соціальних прав людини; позицію, що саме національні суди, на які покладено функцію судового захисту порушеного або оспорюваного права, є прогресивним чинником у питанні реалізації положень ЄСХ та її інтерпретації (що надаються ЄКСП) в практиці адміністративного судочинства для належного тлумачення національного законодавства та зміцнення свого способу аргументації.

Крім того, в роботі набули подальшого дослідження наукові підходи щодо формування нової парадигми Соціального кодексу України, що складається із: чітко сформульованих понять галузі права соціального забезпечення в загальних положеннях; окремого розділу Загальної частини кодексу щодо принципів права соціального забезпечення, що включає два підрозділи «Загальні (універсальні) принципи», куди додати принцип верховенства права, як формуючий фактор національної правової системи та «Галузеві принципи», в який додати принцип соціальної відповідальності, як показник сталого й стійкого розвитку суспільства, зокрема в соціальній сфері; особливої частини, яка має бути присвячена окремим інститутам права соціального забезпечення: пенсії, допомозі, компенсації, соціальному та медичному обслуговуванню, соціальним послугам тощо.

Також аргументовано позицію щодо необхідності ухвалення Протоколу про колективне оскарження (1995 р.) як превентивної міри запобіганню порушень у майбутньому через схожість процедури із судовим процесом (за винятком обов'язкової сили рішень Європейського комітету), що відкриє шлях правозахисним громадських організацій безпосередньо подавати скарги працівників на порушення Україною прав, передбачених ЄСХ, до Європейського комітету з соціальних прав.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні результати дисертаційної роботи викладено у 7 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та іноземному науковому періодичному виданні і 10 тезах наукових праць, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження на науково-практичних конференціях.

Узагальнюючи наведене, можемо дійти висновку, що дисертація Петросян Крістіни Єрвандівни виконана на високому рівні, про що свідчить чітко сформульовані ключові проблеми дослідження, високий ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, зроблених у ньому, наукова новизна та практичне значення певних одержаних результатів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертацію Петросян Крістіни Єрвандівни, одночасно вбачається необхідність звернути увагу на деякі питання, що можуть слугувати предметом подальших наукових досліджень чи певної дискусії під час публічного захисту.

1. У висновках до розділу 1 «Загальна характеристика права соціального забезпечення» дисертантка пропонує до Соціального кодексу України включити Розділ «Принципи права соціального забезпечення», що має складатися з двох підрозділів «Загальні (універсальні) принципи» та «Галузеві принципи». При цьому, принцип верховенства права як формуючий фактор національної правової системи запропоновано закріпити в підрозділі «Загальні (універсальні) принципи». Водночас доцільно аргументувати авторкою складові принципу верховенства права, що

притаманні праву соціального забезпечення, які в свою чергу мають бути закріплені в Соціальному кодексі України.

2. У підрозділі 2.1 «Принцип верховенства права в системі права соціального забезпечення» авторка відзначає як ефективний механізм, що спрямований на єдність правозастосовної практики, запровадження інституту зразкової справи в Кодексі адміністративного судочинства України. Одночасно звертає увагу, що висновки судових рішень не породжують на практиці зобов'язання їх застосування всіма державними органами в спірних правовідносинах, що створює підґрунтя для вчинення дій відповідними органами виключно за наявності судового рішення стосовно конкретної особи, яка звернулася за призначенням соціальної виплати. З приводу зазначеного бажано наведення автором обґрунтування впливу інституту зразкової справи та судової практики у справах щодо розгляду соціальних спорів в цілому на якість прийнятих державними органами рішень, тобто аналіз дотримання такими органами при прийнятті рішень судової практики в аналогічних справах.

3. У підрозділі 2.2 «Гарантії соціального захисту окремих категорій громадян в сучасних умовах» дослідження запропоновано розробити дистанційний порядок проходження ідентифікації особами, що проживають на тимчасово окупованих територіях з урахуванням обмеженого доступу до державних управлінських сайтів. Водночас хотілося б почути більш детальні авторські міркування щодо процедури проходження ідентифікації ВПО, а також можливості розповсюдження такого порядку проходження ідентифікації не тільки на внутрішньо переміщених осіб, а й на громадян, які перебувають як біженці поза межами України.

Висловлені пропозиції та зауваження здебільшого є дискусійними та не створюють суттєвого впливу на високий рівень виконаної дисертації. Теоретичні результати і наукові положення, що містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад авторки в науку права соціального забезпечення. Також висловлені зауваження не ставлять під сумнів значимість наукового дослідження, достовірність її

висновків, наукову новизну та вагомість одержаних результатів з урахуванням фундаментальності проблематики.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності. Всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і спрямованістю дисертаційне дослідження Петросян К.Є. відповідає обраній нею спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись вищевикладеним робимо висновок, що дисертація Петросян Крістини Єрвандівни на тему «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - «Право».

Офіційний опонент -

доцент кафедри історії та теорії держави і права
Чорноморського
національного університету
імені П. Могили,
кандидат юридичних наук,
доцент

Оксана ВАЛЕЦЬКА

Підпис підтверджую
Начальник відділу кадрів

Світлана ШИЛОВА